

Vitáink margójára

A vita kultúrunkban a vélemények harcát, az érvek összemérését jelenti; az egymással nem egyező, akár homlokegyenest ellentétes, akár árnyalatokra különböző álláspontok teljes kifejezésre juttatását bármely meghatározott kérdésben, mint például: valamelyik író egész munkásságának, illetőleg egy újabb könyvének értékelése, vagy a színjátszó együttesek műsorproblémája, avagy a tanító és a bognár szerepe a falu kultúréletében, stb.

Az építő vitához nélkülözhetetlen, hogy minden résztvevőjét ugyanaz a pozitív szándék, a szocializmus győzelmére irányuló törekvés vezérelje, mert ha valamelyik vitázó fél a szocializmus megrögzött ellensége, az nem építeni, hanem rombolni igyekszik, azt semilyen érvekkel meggyőzni nem lehet — ha egyszer rájöttek kiletére, csak egyet tehetnek vele a szocializmus következetes harcosai: kiméletlen harcot folytatni ellene, letépni róla az álarcot a tömegek előtt, politikailag megsemmisíteni.

Vajjon ha a HÍD-ban kevés vita folyik mostanában — szerintem néhány esettől eltekintve, joggal keveselhetjük az elvszerűen kibontakozó és letisztázott záradékokig eljutó vitát magyar sajtónk többi szerveiben és kultúrunkásaink különböző összejevetelein is — az következik-e ebből, hogy a tetteikkel szocializmust építő közéleti embereink ugyanazon véleményen vannak minden fontosabb kérdésben, alapjaiban és részleteiben is, mind az általános álláspontok megfogalmazásában, mind a konkretizálásukban és gyakorlati alkalmazásukban? Korántsem. Nem lehet az, hogy a mi harcterünkön csak kétféle, azaz fronton inneni és fronton túli, szocializmust akaró és szocializmust tagadó álláspontok vannak és hogy mindent elintéztünk, ha lehangoló ágyútűz zúdítottunk a kizsákmányoló osztályok érdekeinek megfelelő, reakciós megnyilatkozásokra. Számos kérdésben vannak véleménykülönbségek a fronton innen is, a mi harcvonalunkban, a mi embereinknél is. Olyan kérdésünk is akad még nem egy, amelyet ezideig napirendre sem tűztünk. A dolgok velejéig hatoló, gyökeres tisztázódást eredményező vitára mégis ritkán kerül nálunk sor.

Miért? Mi akadályozza a gondolatok szabad szárnyalását? Miért nem jut kifejezésre sok gondolat hangos szóban is? Miért nem eredményez vitáink nagyobb része összegezett és világosan megfogalmazott többségi véleményt?

Ezek azok a kérdések, amelyekről el akarom mondani néhány megítélésomat. De csak a mi szellemközösségünkben fennálló helyzetről szándékozom beszélni, vagyis a mi vajdasági magyar kultúréletünkről, arról, amelynek gyújtópontja a Vajdasági Magyar Kultúratanács, tüzhelyei pedig többek között a vajdasági magyar lapok, rádióállomás, újságírók szervezete és klubja, könyvkiadó vállalatunk (Irodalmi Tanács, Könyvbarátok Köre), Irodalmi Társaságunk és nem utolsósorban a HÍD.

Köztudomású, hogy társadalmi életünk demokratizálódásának alapelvei, amelyek irányában az elmúlt két és fél év folyamán oly gyökeres fordulat történt országunkban, teljes mértékben érvényesek a mi vajdasági közéletünkre, a magyarok társadalmi és kultúrelétére vonatkoztatva is. Ennélfogva nem tárgyi, hanem szubjektív tényezők, a kultúr-munkásainkban, közéleti embereinkben és a közöttük kialakult viszonyokban — tehát magunkban — még fellelhető hibák és fogyatékoságok azok, amelyekben az elevebb, egyben termékenyebb viták akadályát látom. Éppen ideje már, hogy megszabaduljunk a kultúrközösségünkben még immitt-amott divatos multból örökölt hibáktól.

Vitáink — akár a szóbeliek, akár a írásbeliek — gyakran az elhallgatott vélemények kútjába fulladnak. Különböző összejöveteleken, vagy a sajtóban számtalan olyan kérdést vetettünk asztalra, amelyben több emberünknek megvolt a maga véleménye, mint ahányan azt elmondták. Biztosra veszem, hogy az elhallgatott vélemények nagy többsége ellentétes, vagy nem egyező a kimondottakkal, hisz éppen ezért is maradt a hallgatás burkában (Az is elhallgatja saját véleményét, aki mást mond, mint amit gondol.)

Miért hallgatnak hát, vagy rejtik álláspontjukat azok, akiktől az őszinte és teljes véleménynyilvánítást várjuk?

Több okból.

Vitáinkban kommunisták és pártönkivüliek (új fogalmaink szerint: szocialisták), marxisták és részben még polgári gondolkozású emberek vesznek részt, vannak közöttünk aktivisták, úgynevezett „politikuskok“ (mindenesek) és szakemberek: írók, újságírók, zenészek, színjátsszók, képzőművészek, pedagógusok stb., ott vannak a Kommunista Szövetség Tartományi vezetőségének tagjai, vagy a többi szervezetekben fontos tisztségeket betöltő elvtársaink, főszerkesztők, és más vezetőemberek — de úgyszintén a rovat-munkatársak, egyszerű kultúr-munkások, tisztségnélküliek, „közemberek“ is.

Mármost, a mi mai adottságaink között még mindig előfordul, hogy a vitára felszólítottak egy része ahelyett, hogy szabadon fogalmazná meg a maga véleményét, inkább azt találgatja minden lehető-lehetetlen jeltől, vajjon milyen a vezetés álláspontja az illető kérdésben, mit gondolnak a „legbeavatottabbak“ — és nem is szólalnak meg addig, amíg nem „csatlakozhatnak“ valamelyik „magasabbrangú“ mondásához.

Mások pedig, akiknek van ugyan saját véleményük, de az nem egyezik a kommunisták szervezete, illetőleg a vezetés hivatalosnak vélt álláspontjával, de akik „csatlakozni“ se tudnak csak úgy, meggyőződés nélkül — egyszerűen nem nyilatkoznak. Félnék kimondani amit gondolnak. Derítsük ki, hogy elfogadható okkal-e, vagy anélkül.

Csak két csoportját említettem a saját véleményüket elhallgatóknak, de ezek alcsoportokra oszlanak, sőt tovább is tagozódnak és végül eljuthatunk minden egyénig külön-külön, hisz bárki magatartásában felfedhetünk egészen sajátos mozzanatokat is. — Vannak, akik csak azért csatlakoznak a vezetőemberek álláspontjához, mert minden jószándékuk ellenére sem képesek saját véleményt alkotni. Velük szemben mások ezúton akarnak a „biztosan győzelemre jutó“, sőt „előre elfogadottnak tekintendő“ álláspont mellett nyilatkozni. Tetszelegnek, hogy kezdettől fogva az „egyetlen helyes“ álláspontot foglalták el, főlényt, tekintényt kölcsönöz nekik ez sajátmaguk, de úgy vélik, mások előtt is. Vannak, akik „csatlakozásukkal“ hűségüket igyekeznek ki nyilvánítani. Akik

pedig a hivatalosnak vélt álláspontot vonalmagyarozói pózban, minden ellenvéleményt előre is kizártnak tartó hangnemben adják elő, azok a helyzetet akarják megnyergelni, leplezhetetlen egyéni célokból. — A nem nyilatkozók egyrésze rémlátsuktól vezetettve mindenképpen lojális akar maradni és isten ments, hogy kinyilvánítsa a hivatalosnak vélt állásponttól eltérő véleményét és így a „disszidensek“ közé soroltassa be magát. Csak akkor mernek ők megszólalni, ha már biztosak, hogy a „hivatalos“ vélemény ugyanolyan, mint az övék. De olyanok is vannak, akik valamiféle megtorlástól félnek ellenvéleményük miatt és kitanak azon tévedésük mellett, hogy való okuk is van erre, tehát inkább hallgatnak, semmint hogy kellemetlenségeknek tegyék ki magukat.

Téves volna azt hinni, hogy az ilyen multbaillő, kispolgári magatartás különböző fajtáitól teljesen mentesek akár a Kommunista Szövetség tagjai is. Viszont a következetes kommunisták biztosan nem így ténykednek vitáinkban. Másrészt nemcsak a kommunisták, de akik csak a Szocialista Szövetség tagjai, a polgári világnézet több-kevesebb maradványát még magukban hordozó emberek is képesek lehetnek arra — mint ahogy vannak is ilyenek, — hogy szabadon, minden gátlástól mentesen előadják véleményüket, érveljenek mellette úgy, ahogy az megfelelő szocialista demokratizmusunknak.

Csak azon fordul meg vitáink eredményessége, hogy embereink helyesen fogják-e föl a társadalmi életünk új alapjait képező elvi szempontokat, vérükbe szívják-e ez elveket és átültetik-e a gyakorlatba — másrészt meg tudnak-e szabadulni a mult káros maradványaitól.

Elsősorban is azt a három-négy évvel ezelőtti helyzetben gyökerező tévedést kellene felszámolni, hogy bármely konkrét kérdésben létezik a vezetésnek, vagy vezetőembereknek — avagy a kommunisták szervezetének — valahol már előzetesen megvitatott, előre megfogalmazott, részletekre is kiterjedő és a gyakorlat számára egyedül mérvadó, hivatalos és biztosan legjobb álláspontja. Szakítottunk már azzal, hogy a kommunisták és vezetőforumok tagjai először csak a maguk zárt ülésein vitassák meg és döntsék el a kérdéseket és azután a kész határozatokat „átvigyék“ a többi szervezetekre. Vegye egyszer már tudomásul és higgye is el minden emberünk, hogy a kommunisták, a vezetőségek tagjai is, azért jönnek vagy kapcsolódnak be a szélesebbkörű, vagy éppen a nagy nyilvánosság előtt folyó vitáinkba, hogy csakis ezek keretében járuljanak hozzá a kérdések eldöntéséhez, mert csak e nyilvános viták hivatottak megtalálni és meghozni a gyakorlat számára mérvadó döntéseket közéletünk és kultúreletünk különböző kérdéseiben, más döntést hozó értekezleteket nem is tartanak róluk. Továbbá vitáinkban minden kommunista és vezetőember is éppúgy csak a saját véleményét mondja, csak a maga nevében beszél, mint bárki más résztvevő. A kommunisták szervezete nem áll jól tagjainak a tömegek, a nyilvánosság, vagy vitatestületeink előtti kilépéséért; mindenki egyéni felelős közvetlenül a nyilvánosság előtt azért, amit mond, vagy tesz. Súlyt, tekintélyt a vitában, közéletünkben a kommunisták is csak egyéni ténykedésükkel, a dolgozó tömegek és a szocializmus érdekeinek megfelelő helyes fellépésükkel szerezhetnek — ezáltal növelik a szervezetük tekintélyét is — de semmit nem ad, és nem szabad, hogy hozzáadjon érvelésük súlyához a vitában maga a Kommunista Szövetség tagsági könyvecskéje vagy a körülmény, hogy valaki valamelyik vezetőség tagja. Egyéni tekintélyének növelésére, véleményének az ellenérvekkel szembeni fedezésére senki se használhatja fel a szervezet tekintélyét.

Ott, ahol valamit megvitatnak, csak a vitatestület teljesen egyenrangú tagjai léteznek. Csak az a fontos itt, hogy a felszólaló milyen érvekkel támasztja alá állításait, de teljesen mellékes, hogy melyik szervezetnek vagy vezetőkörnek a tagja. Nem az a fő, hogy ki mondja, hanem csak az — amit mond! A mi vitáink vélemények harca, érvek harca kell legyenek és nem emberek egymásközötti harca. Vitáinknak csak egy a célja: megtalálni a szocializmusért folyó harc érdekeinek, rendszerint a többség felfogásának megfelelő döntéseket, álláspontokat. De sehol sincs előírva, hogy az igazságot kimondani — csak a szervezett emberek, vagy fórumbeliek előjoga. Sőt éppen ezek az emberek harcolnak legjobban az ilyenfajta előjogok ellen is. Aki nem ezt tenné az esetleg csak tag, de nem kommunista.

Ismét hangsúlyozom, hogy én itt fronton inneni, a tetteikkel szocializmust építő emberek, kommunisták és szocialisták körében folytatott vitáról beszélek. Mert a szabad véleményharcához nélkülözhetetlen a gyakorlatban érvényrejuttatni azt az elvi szempontot is, hogy a vita befejezése, a többségi vélemény és döntés elfogadása után épp úgy fronton innen maradt minden főszóaló, tehát azok is, akik az elfogadott véleménnyel ellentétes álláspontok mellett érveltek és kisebbségben maradtak. Mert lehetetlenné teszi a szabad véleménynyilvánítást a dolgoknak olyan rendje, amely a becsületes szándékú ellenvélemény hordozóit frontontúliaknak, ellenségnek nyilvánítja és megbélyegzi. Nálunk nem így állnak a dolgok. Közéletünkben az az elv a mérvadó, hogy senkit se nyilváníthatnak ellenségévé csak azért, mert vitázik, vagy a vitában ilyen vagy olyan álláspontot foglal el. Hisz a minden kételyt kizáróan ellenséges megnyilatkozás különben is csak a vita után, a döntések meghozatala után — nem a vita, hanem a tettek mezején válik kimutathatóvá. Volt bár valakinek a vitában a „legellenzékibb“ álláspontja is, a tetteiben a szocializmus tagadhatatlanul jó harcosságának bizonyulhat.

Csak közéletünk demokratizálódásának elvei alapján szabadulhattak fel a kommunisták is, de különösen a vezetőségi tagok, az alól a féltisserű, rájuknézve rendkívül kínos helyzet alól, hogy öneik mindig, mindenben és mindenütt csak az egyedül érvényes igazságot kell kimondani, hogy amit ők mondanak, az kinyilatkoztatásszerű igazsággá válik. Szabad levegőhöz juttató megkönnyebbülést jelent feloldódni az alól a kötelezettség alól, hogy minden kérdésben a b o v o el kell találni az egyedül mérvadó igazságot már a probléma első megközelítésére is.

Adják meg szelemközösségünk emberei legálisan is azt a jogot a kommunistáknak, hogy ők is tévedhetnek — adják meg éppen azért, hogy nyíltan, a vitatestület színe előtt mutatnak rá akárki fórumbelieknek is a tévedéseire; nyíltan és nem az elkonspirált sarkokban. Ne féljenek, ezzel még nem válnak holmi tekintélyrombolókká, mert semmi se rombolja jobban se a kommunisták, se a szocialisták tekintélyét, mint a valóság útjáról a tények útjáról lesiklott döntések. — Ugyanúgy adják meg, mondjuk akár a Tartományi Vezetőség tagjának is a jogot, hogy a vita folyamán, az érvek hatása alatt megváltoztassa véleményét. Az ilyen jelenségen se kell elcsodálkozni, mert megfelel demokratizmusunk szellemének. — Ugyanakkor természetesen a tévedés és véleménymegváltoztatás joga se lehet csak a kommunisták, vagy vezetők monopóliuma. Egyenjogú részese kell legyen ennek minden vitázó — a „polgár“, sőt a „kispolgár“ is. (Az idézőjelek azért indokoltak, mert Szocialista Szövetségünk tagjairól van szó.) Őket se nyilváníthatjuk

mindjárt ellenségeknek, hogyha tévedtek. Nem a frontontúlra kell őket se átkergetni, hanem a vita, a meggyőzés útján átnevelni, felfogásaikat a szocializmus kerékvágására átállítani; még ha sokkal nagyobb erőfeszítések is kellenek hozzá, mint ahhoz, hogy pálcát törjünk felettük.

Abban a vitában, amely az itt leszögezett elvek jegyében alakul, csakis egyféle magatartásnak van helye: minden résztvevő önállóan gondolkodva mérlegetje a kérdéseket, saját eszével keresse az igazságot és minden gátlás nélkül mondja ki úgy, ahogyan a dolgokat látja. Közben közös erőfeszítéssel az igazságot keressük, semilyen jelentőséggel se bír, hogy vezetőemberek-e vagy tisztség nélküliek, kommunisták vagy csak a Szocialista Szövetség tagjai, marxisták vagy polgárok azok, akik helyeslőleg bólintanak, vagy tagadó fejmozdulatot tesznek, amikor véleményünket kimondjuk. Rendszerint lesznek ezek közül is, azok közül is mind az egyik, mind a másik csoportban. Mert nálunk a politikai harc, a vélemények harca éppen nem a kommunisták és pártontúlra polárizálódásának jegyében alakul. Szó se lehetne a tömegek népfrontos egységéről, a kommunisták és többi dolgozók közötti hús-vér kapcsolatokról. ha vitáinkban csak két álláspont lenne és egyiket mindig a kommunisták, a másikat meg a többiek képviselnék. — A felszólaló sose nézze, hogy véleményével ki mellett, vagy ki ellen foglal állást, mert ne emberek mellett, vagy emberek ellen, de mindig az igazság mellett törekedjen kilépni. Nem azt akarjuk a vitából megtudni, hogy ki mivel tart — hisz mindannyian a szocializmus harcosai vagyunk, — hanem azt, hogy mi az igazság ebben vagy abban a kérdésben.

Akinek, tehát nincs saját véleménye — csak az ne szólaljon fel vitáinkban, ne „csatlakozzon“ gondolkozás és meggyőződés nélkül senki véleményéhez, mert a vita fordulataiban könnyen rajtakapják, hogy csak mások véleményének árnykísérője. Szintén póruljárhat az is, aki úgy akar a vitában a győztes álláspont hordozójának feltűnni, hogy csak a legmagasabbrangú jelenlévő véleményét figyeli és ahhoz csatlakozik — mert kiről tudhatni előre, hogy nem változtatja-e meg véleményét a vitában felmerülő újabb érvek és tények hatása alatt. A vonalmagyarázói beállítottság, vagy a mindenkivel, de főleg a vezetéssel szembeni lojalitás se vihet itt ma már sikerre, hisz meg-megtörténik, hogy bizonyos kérdések megvitatásában, az igazságkeresés egy-egy szakaszában a kommunisták is különböző véleményen vannak, egymással nem egyező álláspontok mellett érvelnek. Vannak embereink, akik az ilyen jelenségekből „mély szakadékok“, „táborok“, „klikkek“, „frakciók“, „polarizálódás“ és hasonló abszurdumok fennállására következtetnek és a megoldást abban jósolják, hogy „ezt likvidálni fogják“, amazzt kultúrmentésből holnap „keményítőgyárba küldik“, stb. Magától értetődik, hogy ezek az embereink, amíg gyökeresen meg nem változtatják magatartásukat, csak egyet ismernek: a vitában amellé állni, akiről úgy vélik, hogy „legerősebbek a pozíciói“, tekintet nélkül arra, hogy legerősebbek-e érvei is. Az ilyen magatartás persze teljesen sutbadobja hordozójának saját véleményét. — Szörnyű tévedésbe estek az így igazodó emberek. Eddig nem tudták megérteni, hogy csak természetes dolog az, ha nyilvános vitáinkban a kommunisták között is véleménykülönbségek merülnek fel, sőt kikerülhetetlenek a véleménykülönbségek, mert hisz ők se vitatták meg a kérdéseket előzetesen maguk között. Nincs ebben semilyen jele az egység valamiféle meglazulásának; éppen azért vitatkozzunk, mert egyet akarunk. Miha Marinko elvtárs a következőket írja a „Borba“ január 25-i vezércikkében:

„Vajjon csakugyan annyira kellemetlen az, ha a kommunisták nincsenek azonos nézeten és vitaharcot folytatnak egymás között a népfront-ülésen, vagy más összejövetelen a konkrét társadalmi problémák meghatározott kérdéseiről? Semmiesetre sem. Sőt ellenkezőleg, élénkké és érdekessé teszik ezzel a vitát a Népfront összejövetelén, amelyen arra kényszerülnek, hogy érvekkel is alátámasszák álláspontjaikat. Ezáltal legkevésbé se inog meg a JKSz tekintélye. A Népfront tagsága pedig fülel tanul, indíttatást kap a vitára, bizonyosságot nyer arról, hogy az értekezlet nem csak pusztán formáság és úgy érzi, hogy valóban közreműködött valamely kérdés megoldásában.“

Az elvszerű vita csak közösségi célokat és érdekeket ismer — nincs benne helye az egyéni presztízs-törekvéseknek, se más kétes egyéni céloknak, buta személyeskedésnek, sértődöttségnek, stb. Rendeltetése nem az, hogy a végén győzteseket és legyőzötteket, megdicsőülteket és megalázottakat, nyeregbeugrottakat és nyeregből kivetetteket, fennhéjázókat és megsértetteket eredményezzen. Csak egy célt ismer: megtalálni az igazságot és mozgásba hozni az erőket, amelyek a határozatokat valóra váltják. Félre kell tenni vita közben minden előítéletet emberekről, dolgokról. A felszólalásokat attól függetlenül kell mérlegelni, hogy ki a felszólaló. Ugyanannak az állításnak, ugyanazon érveknek egyforma súlyúaknak kell lenniök akár ki is az elmondójuk. Abszurdum az, hogy Péter számára egy és ugyanaz a vélemény egyik esetben rossz, elvetendő, sőtét politikai háttérből ered csak azért, mert olyan ember mondta el akiről Péternek megvan a maga véleménye — a másik esetben viszont jó, elfogadható, tárgyilagos, de legalábbis nem rosszszándékú, mert maga Péter mondta el, vagy más valaki, akit Péter nem tart rosszszándékúnak. Azonkívül érvekre csak érvek legyenek a válasz. Csak akinek nincsenek érvei, csak aki mindenen fenn akar tartani tényekkel ellentétes előítéleteket — csak az képes tudomásul se venni az ellenvitázó érveit, azokra egy szót se mondani, ellenben nekirontani vitatársa személyének jelzőkkel illetni őt, belegázolni emberi becsületébe.

Nem mondhatjuk, hogy ilyen esetek nem fordultak elő nálunk. De az utóbbi időben már csak kivételekként találkozhatunk velük. Az elmúlt években a mi szellemközösségünkben az ilyen autoritatív magatartás volt egyik fő fékezője a viták szabad folyásának és odavezetett, hogy néhány vitára meghívott emberünk egyik alapvető érzése éppen a félelem volt, a rettegés attól, hogy valamit rosszul talál mondani és ezért bélyeget sütnék a homlokára. Ma már annyira változott a helyzet, hogy igazán itt az ideje mindenkinek felszabadulni az alacsonyrendűség alól. Még akkor se kell félnie, ha ma éri őt valamilyen megbélyegzésre irányuló gesztus. Fehér hollóként fordul elő már közösségünkben az olyan ember, aki válasz-érvek helyett jelzőket osztogat — de ahogy egy fecske nem csinál nyarat, a telet se fogja visszatartani az a fecske, amelyik útközben lemaradt. Ha ma még akadnak bürokratikus gesztusai valakinek, csak abban az esetben érvényesülhetnek, ha meghátrálnak azok, akiket e gesztusok célbavesznek; de teljesen csütörtököt mondanak a góromba kirohanások, ha a célzottak elvszerűen, a demokratizmus szellemében bátran érvelnek tovább a tények alapján a haladó igazság mellett. Ha minden becsületes szándékú emberünk kiegyenisíti gerincét, olyan helyzet áll elő, amelyben az se maradhat bürokrata, akit a múltból megmaradt hajlamai még arrafelé visznek. Ha pedig valaki azt ál-

lítja, hogy még mindig van ok a félelemre vagy azért kártvó a ténykedése közösségünkben, mert demokratizmusunk sokat hangoztatott elveit állításával csak demagógiának minősíti, vagy kimondottan egységbontó szándékai vannak.

Akkor lesz szellemközösségünkben igazán egészségesnek mondható helyzet, ha minden emberünk szóvitában is, sajtóvitában is, szabadon és teljességükben elmondja azon véleményeit, amelyeket a múltban csak bizalmas kettésekben, vagy konspiráló csoportokban mondott el. Meggyőződésem, hogy ha nehézkesen is, de ilyen közösségi szellem kialakulása felé haladunk, mert lehetetlen az, hogy a nagyvonalú és korszakalkotó nemes vállalkozás, amelynek harcosai vagyunk, ne olvasztaná minden pozitív emberünket egységes közösségbe.

Ha egyszer beérkezünk és teljes erejével fellángol az igazságot kutató szenvedély, a HID szerkesztőbizottságának is az okoz majd komoly gondokat, hogyan adjon helyet a sok vitairatnak folyóiratunk oldalain.

Olajos Mihály